

Спеціалізованій вченій раді ДФ 35.051.010
у Львівському національному університеті
імені Івана Франка

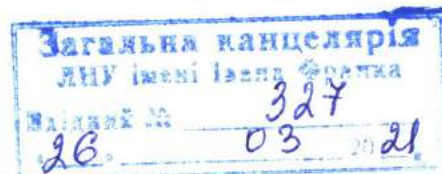
ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Заїки Ю.О. на дисертацію Зубачик Наталії Богданівни на тему «Набуття права власності на підставі набувальної давності» представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право

Ступінь актуальності обраної теми. Підвищена увага цивілістичної доктрини і практики до питань набувальної давності викликана розвитком соціально-економічних відносин, залученням до цивільного обороту і підприємницької діяльності нових видів майна і майнових прав, необхідністю розв'язання існуючої у речовому праві колізії між правом власності і «чистим» володінням, потребою захисту фактичного стану, що переростає в суб'єктивне речове право на підставі такого способу набуття права власності як набувальна давність та необхідністю оновлення окремих новел Цивільного кодексу України.

Дослідження інституту набувальної давності ускладнюється і тим, що він включає в себе низку положень, пов'язаних із формуванням концепцій інших цивілістичних інститутів і категорій - теорії володіння, вчення про терміни, вчення про строки і отже носить комплексний характер.

Проголошена реформа вітчизняного цивільного законодавства робить вельми важливим і своєчасним пошук оптимальної конструкції інституту набувальної давності вдосконаленню засад якого повинні послужити відповідні положення європейської цивілістичної традиції, весь спектр вироблених

європейської юриспруденцією основних підходів до проблем набувальної давності і суміжних з нею інститутів.

Обрана тема дисертаційного дослідження є актуальною як з точки зору теорії цивільного права, так і з практичної точки зору з огляду на об'єктивну необхідність оновлення окремих цивільно-правових інститутів і норм в контексті рекодифікації цивільного законодавства України.

Вищевикладене свідчить як про актуальність дослідження Н.Б. Зубачик так і про його своєчасність, спрямованість на перспективу у пошуку ефективних засобів приватноправового регулювання майнових відносин, та потребою захисту суб'єктивних прав особи в сфері речового права.

Інститут набувальної давності у цивільно-правовій науці має досить обмежений спектр досліджень і незважаючи на те, що окремій проблематиці набувальної давності були присвячені дисертаційні дослідження В.І. Цікала «Давність у цивільних правовідносинах» (2003 р.), В.В. Маковія «Набувальна давність у цивільному праві» (2007 р.), О.С. Стаценка «Набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю» (2019 р.) поле дослідження Н.Б. Зубачик значно ширше і охоплює загальні концептуальні положення інституту набувальної давності. Поза увагою науковців залишилася низка питань, пов'язаних із особливостями набуттям права власності на окремі види майна за набувальною давністю, з'ясування правової сутності і конститутивних ознак інституту набувальної давності та співвідношення його з інститутом позовної давності, визначення місця набувальної давності у системі цивільно-правових норм з урахуванням комплексного підходу до його характеристики у чинному вітчизняному законодавстві,

Поряд з наведеним дисертація Н.Б. Зубачик безпосередньо пов'язана з відповідними науковими темами, програмами, планами державного рівня, державними та галузевими науковими програмами. Дисертаційне дослідження виконане в межах тем наукової роботи кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка «Проблеми уніфікації цивільного законодавства України з правом ЄС»

(2016–2018 рр., номер державної реєстрації 0116U001703), «Новелізація цивільного та цивільно- процесуального права в умовах реформи судочинства» (2019–2021 рр.) номер державної реєстрації U119U002358).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Авторка дисертаційної роботи поставила за мету наукове обґрунтування теоретичних положень, висновків та пропозицій з метою удосконалення чинного законодавства України на основі досягнень цивілістичної науки та аналізу практики застосування цивільно-правових норм у сфері регулювання інституту набувальної давності.

Поставлена мета досягнута дисертанткою завдяки вдало сформульованим завданням дослідження, серед яких виокремлено: дослідити джерела правового регулювання та визначити сферу застосування набувальної давності; з'ясувати поняття та правову природу цього інституту; охарактеризувати порядок набуття права власності за набувальною давністю; здійснити аналіз умов набуття права власності за набувальною давністю; провести дослідження проблеми набуття права власності на земельні ділянки за набувальною давністю; визначити підстави набуття права власності на інше нерухоме майно за набувальною давністю; проаналізувати особливості набуття права власності на рухоме майно за набувальною давністю (с. 22-23 дис.).

Вірно і чітко визначено дисертанткою об'єкт і предмет дослідження. Об'єкт дослідження окреслено як правовідносини, що виникають у зв'язку із набуттям права власності на підставі набувальної давності, а предметом дослідження обрано норми чинного цивільного законодавства України, якими визначено набувальну давність як підставу набуття права власності, теоретичні джерела, а також судова практика, пов'язана з вирішенням питань щодо набуття права власності на різні види майна за набувальною давністю. (с.23 дис.).

Досягненню поставленої мети сприяло використання низки загальнонаукових і спеціальних методів наукового дослідження, зокрема,

історичного, аналітичного, порівняльно-правового, формально-логічного діалектичного, а також логіко-юридичного, історико-правового, правового моделювання, структурно-функціонального аналізу, вторинного аналізу інформації та контент-аналізу (с. 23-24 дис.).

Структура роботи обумовлена метою і предметом дослідження і є програмою втілення задумів автора у досягнення поставленої мети.

Загальний обсяг і обсяг основного змісту дисертації відповідають рекомендованим до написання відповідних робіт. Усі розділи та підрозділи дослідження за своїм змістом, логікою викладення, можливостями їх подальшої розробки можна назвати змістовними і перспективними для використання як в теорії, законотворчій роботі, так і на практиці.

Побудова дисертаційного дослідження надала змогу Н.Б.Зубачик здійснити глибокий і всебічний аналіз проблематики обраної теми, виявити дискусійні питання, прогалини і недоліки у правовому регулюванні правовідносин, пов'язаних із набувальною давністю, дозволила вміло оперувати фактами і формулювати власні висновки, виявити виваженість у веденні наукової дискусії.

Особливу увагу у роботі приділено проблемам правової природи, інституту набувальної давності, умовам набуття права власності за набувальною давністю.

Підсумовуючи зазначимо, що обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації зумовлені:

а) ґрунтовним аналізом та критичним осмисленням новел Цивільного кодексу України, Земельного кодексу України, інших актів цивільного законодавства, що регулюють можливість набуття окремих видів майна за набувальною давністю;

б) системним підходом до вивчення обраної проблематики дослідження;

в) застосуванням сучасних загальнонаукових методів наукового пізнання, що дозволило з'ясувати поняття і сутність набувальної давності, генезу нормативного регулювання інституту набувальної давності, виявити

особливості набуття права власності на окремі види майна на підставі набувальної давності, виробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення правового регулювання інституту набувальної давності;

г) опрацюванням певної кількості наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених;

д) широким залученням судової практики в частині набуття права власності на майно за набувальною давністю.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

У дисертації вперше комплексно досліджено широке коло важливих для розвитку сучасної науки цивілістичних положень, зокрема проведено теоретичний аналіз набуття права власності на різні види майна на підставі набувальної давності, зроблено низку теоретичних узагальнень та визначень (наприклад, п.4 новизни «вперше»), запропоновані нові підходи (п.8, п.9 положення новизни «вперше») та авторське бачення шляхів подальшого вдосконалення правового регулювання інституту набувальної давності.

Переважна більшість положень наукової новизни, які сформовано на трьох рівнях (уперше, дістало подальшого розвитку та удосконалено), заслуговують на підтримку, належно аргументовані і є свідченням відповідності результатів дослідження рівню доктора філософії в галузі права.

Перш за все, слід підтримати загальний цивілістичний підхід дисертантки за яким набувальна давність трактується не лише як виключно спосіб набуття права власності. Значення цього інституту набагато ширше, а його роль в системі правового регулювання цивільних правовідносин пов'язана, перш за все, із забезпеченням ефективності і стабільності цивільного обороту, захисту законних прав та інтересів його учасників.

Слушним є і сформульоване авторкою поняття набувальної давності як інституту цивільного права під яким пропонується розуміти сукупність цивільно-правових норм, які встановлюють порядок набуття права власності на безхазяйне майно або майно, на яке власник втратив право, за давністю

володіння, яке охоплює добросовісне, безперервне та відкрите фактичне панування давнішим володільцем над майном як власним упродовж строку, визначеного законом (с.60 дис.).

Цілковито підтримуємо висновок дисертантки щодо особливої процедури набуття права власності на окремі види майна, зокрема пропонується щоб право власності на культурні цінності за набувальною давністю набувалося виключно на підставі рішення суду (с.161 дис.).

Законодавець у ч.8 ст. 319 ЦК «Здійснення права власності» зазначає, що особливості здійснення права власності на культурні цінності встановлюються законом, тобто щодо культурних цінностей, незалежно від їх належності, встановлено спеціальний правовий режим. Тому цілком логічною і обґрунтованою є і пропозиція авторки, щодо особливого порядку набуття права власності на об'єкти, що підпадають під поняття «культурні цінності». Таке положення є вагомим і для науки цивільного права і для правозастосовної практики, оскільки передбачає додаткові гарантії недопущення набуття у власність приватними особами майна, яке становить загальнодержавну культурну, історичну, архітектурну, мистецьку, етнологічну чи іншу цінність, незалежно від того чи є воно за своєю природою рухомим чи нерухомим.

На захист прав і інтересів власників майна, які тимчасово позбавлені можливості безпосередньо ним володіти і здійснювати свої правомочності, спрямований і висновок авторки, щодо необхідності визначити у ЦК України перелік підстав для зупинення строку набувальної давності, до яких, зокрема, пропонується віднести: недієздатність власника; виникнення або продовження існування протягом останніх 6 місяців давності непідконтрольних власнику перешкод для віндикації; наявність мораторію на набуття права власності на конкретний вид майна на підставах, встановлених законом; зупинення дії закону або іншого нормативно- правового акта, який регулює відповідні відносини та ін. (с. 26 дис.) .

Логічною і аргументованою є і позиція авторки, яка на підставі аналізу ст. 344 ЦК України і ч. 3 ст. 335 ЦК України зробила висновок, що незважаючи на те, що коло об'єктів, які не можуть набуватися у власність за набувальною давністю визначено законодавцем приблизно, не можна набути право власності за набувальною давністю на такі цінні папери, як пайові, іпотечні і приватизаційні а також на цінні папери у бездокументарній формі (с.164 дис.).

Варто погодитися із висновком дисертантки що основним призначенням набувальної давності є не лише запобігання правовій невизначеності щодо речових прав на те чи інше майно, недопущення випадків вибуття з цивільного обороту об'єкта цивільних прав через відсутність власника, а і посесорний захист давнісного володіння та наділення його право власності (с.51 дис.).

Поділяємо позицією дисертантки, яка критично поставилась до постанови Великої палати Верховного Суду, щодо задекларованих судом умов набувальної давності і цілком слушно стверджує, що здатність суб'єкта набути майно у власність не належить до умов набувальної давності, а є загальною умовою набуття права власності на відповідне майно. Оскільки законодавець не передбачає обмежень щодо набуття у власність майна за давністю щодо суб'єктного складу (с.88).

Дисертації притаманні й інші не менш важливі теоретичні висновки, зроблені авторкою за результатами дослідження, які характеризуються новизною і відповідають загальному спрямуванню розвитку цивілістичної науки і тенденціям удосконалення законодавства.

Аналіз теоретичних положень логічно завершується обґрунтованими і виваженими рекомендаціями, спрямованими на удосконалення чинного законодавства, запропоновано зміни до ст.392 ЦК України, ст. 344 ЦК України, ст. 119 ЗК України. Так авторкою обґрунтовано позицію, згідно з якою у випадках, коли відповідно до положень ЦК України право власності на окремі види майна за набувальною давністю набувається за рішенням суду, таке питання може вирішуватися в порядку окремого провадження шляхом встановлення факту, що має юридичне значення – давнісного володіння

протягом встановленого законом строку, який і є підставою набуття права власності. У зв'язку із цим запропоновано доповнити розділ IV «Окреме провадження» ЦПК України главою 14 «Розгляд судом справ про встановлення факту набуття особою права власності на майно за набувальною давністю» (с.26-27 дис.). З позиції сучасної доктрини цивільного права цілком обґрунтованими вбачаються висновки здобувачки про необхідність визначити у ст.344 ЦК України поняття «добросовісне заволодіння», під яким пропонується розуміти «спосіб отримання майна на підставах, не заборонених законом, коли набувач не знав і не міг знати, що таке набуття порушує чийсь права та інтереси» (с.90 дис.).

Викладене дозволяє зробити висновок, що у дисертаційному дослідженні Н.Б. Зубачик сформульовано і обґрунтовано достатню кількість нових для цивілістичної науки висновків та положень, які у своїй сукупності свідчать про значний внесок автора у розвиток цивільно-правових досліджень такої інституції як набувальна давність.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Основні положення і висновки, зроблені під час дослідження відображено у 12 наукових публікаціях, з яких 3 статті опубліковано в юридичних фахових виданнях України, перелік яких затверджено Міністерством освіти і науки України, 1 – в зарубіжному періодичному виданні та 8 тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій і науково-практичного семінару. Аналіз опублікованих здобувачкою наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях і круглих столах дає підстави стверджувати про належну повноту викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації (вітчизняні та зарубіжні наукові джерела, законодавчі акти) у разі використання ідей,

розробок, тверджень, відомостей, дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методи досліджень і джерела інформації.

У дисертації Н.Б. Зубачик «Набуття права власності на підставі набувальної давності» не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації.

Ідентичність змісту анотації та основних положень дисертації

Порівняльний аналіз анотації та основних положень дисертаційного дослідження Зубачик Н.Б. засвідчує їх повну відповідність. Анотація не містить інформації, яка була б відсутня у дисертації. Дисертація та анотація оформлені відповідно до вимог, встановлених Міністерством освіти і науки України.

Зауваження щодо змісту дисертації

Разом з тим позитивно оцінюючи науково-теоретичну і практичну значимість дисертаційного дослідження Н.Б. Зубачик, її наукову новизну та можливість використання пропозицій і рекомендацій для вдосконалення чинного законодавства, необхідно зазначити, що робота містить окремі положення, оцінки, висновки, пропозиції, які мають дискусійний характер або відображають суб'єктивне авторське сприйняття і тому вимагають додаткові аргументації чи пояснень.

1. Серед положень новизни, які винесені на захист, дисертанткою запропоновані зміни до ЦК України та ЗК України, зокрема пропозиція щодо необхідності визначити в ЦК України перелік підстав для зупинення строку набувальної давності; пропозиція щодо доповнення ЦК України положеннями відповідно до яких давність володіння правопередника (спадкодавця) може бути приєднана до часу володіння правонаступника (спадкоємця) за умови, що правопередник (спадкодавець) володів майном відповідно до сукупності умов, визначених ч.1 ст.344 ЦК України; пропозиція щодо нової редакції ст.119 ЗУ України (с.25-27 дис.). Проте, пропозиції, спрямовані на вдосконалення чинного законодавства, хоча і базуються на науковому

підґрунті, не є безпосередньо науковими положеннями. Тому видається більш логічним окреслити такі пропозиції у вигляді висновків дослідження.

2. Серед призначень позовної давності дисертантка називає і посесорний захист давнісного володільця (с. 49 дис.). Проте, щоб довести наведену тезу важливо з'ясувати що виступає в якості об'єкту посесорного захисту. Із норм ст. 15-16 ЦК України випливає, що захисту підлягають лише цивільні права у разі їх порушення, невизнання або оспорювання, а також захист особистого або майнового права та інтересу. Проте фактичний володілець не може захищати своє право володіння річчю оскільки таке право як право володіння чужою річчю у нього відсутнє. Що ж у цьому випадку захищається володільцем і які способі захисту із наведених у ст. 16 ЦК України дозволять такий захист здійснити?

3. Спірним є висновок авторки про відсутність підстав для виокремлення такої умови набуття права власності на річ за набувальною давністю як «відкритість володіння», оскільки на думку дисертантки володіння річчю як своєю охоплює і поняття «відкритість» (с.86 дис.). Водночас дисертантка стверджує, що до умов набуття права власності «доцільно віднести і «відкритість володіння», що суперечить попередній тезі (с.91 дис.). На с. 28 дисертації автор під «відкритістю володіння» розуміє «фактичне панування над річчю у звичайний для такої речі спосіб та не приховує факту знаходження майна у її володінні». Далі до сутнісних ознак набувальної давності авторка знов таки відносить «відкритість володіння» (с.54 дис.). Така непослідовність потребує уточнення позиції авторки: чи є «відкритість володіння» самостійною правовою категорією чи «володіння річчю як своєю» охоплює і поняття «відкритість».

Водночас необхідно зазначити, що набувальна давність являє собою системну сукупність юридичних фактів серед яких законодавець називає і «відкритість» володіння чужим майном. Ставлення до речі «як до своєї» досить суб'єктивна категорія. Володілець може ставитися до речі як «до своєї», проте не бажати розголошення факту її знаходження у нього.

4. Досліджуючи особливості набуття за давністю володіння у власність окремих видів майна авторка, акцентувала увагу на специфіці правового режиму підприємства як єдиного майнового комплексу, обмежившись твердженням, що норми про набувальну давність застосовуються у повному обсязі і щодо згаданого вище об'єкта цивільних прав (с.39 дис.). Проте процедура і механізм набуття у власність підприємства як єдиного майнового комплексу у порядку набувальної давності не висвітлені, а у світлі рейдерських захоплень підприємств різних галузей це стає актуальним. Ретельне дослідження цієї проблеми дозволило б дати аргументовану відповідь на питання: чи можливо взагалі набути у власність підприємство як єдиний майновий комплекс у такий спосіб?

5. Потребує додаткової аргументації пропозиція авторки доповнити ЦК України положеннями, відповідно до яких давність володіння правопередника (спадкодавця) може бути приєднана до часу володіння правонаступника (спадкоємця) за умови, що правопередник (спадкодавець) володів майном відповідно до сукупності умов, визначених ч. 1 ст. 344 ЦК України (с.26 дис.), з огляду на існування положень чинної на сьогодні ч.2 ст. 344 ЦК України, де передбачено, що особа, яка заявляє про давність володіння, може приєднати до часу свого володіння увесь час, протягом якого цим майном володіла особа, чийм спадкоємцем (правонаступником) вона є.

6. Аналізуючи способи набуття права власності і виокремлюючи серед них первинні та похідні авторка поділяє точку зору, що вперше такий розподіл запропонував голландський юрист Гуго Гроцій. Дійсно у роботі «Про право війни і миру» можна зустріти міркування вченого про первинні та похідні способи набуття права власності (с. 49). Проте як це твердження погоджується з тим, що ще у римському праві розрізняли такі способи набуття права власності як *acquisitio originaria* та *acquisitio derivativa*? До *оригінальних* способів набуття права власності римські юристи відносили захоплення нічийних речей, набуття плодів, скарбу, специфікацію, приріст, *usucapio* (задавнення речі), тобто, ті випадки, коли право на річ виникало вперше або

незалежно від волі попереднього власника; за *деривативними* - право власності переносилось від однієї особи до іншої внаслідок певної погодженої між відчужувачем і набувачем речі процедури - *mancipatio, tradition*.

Загалом же варто зазначити, що висловлені зауваження у своїй більшості є дискусійними або мають рекомендаційний характер, тому вони не впливають на високу позитивну оцінку рецензованої роботи в цілому.

Теоретичні висновки і пропозиції дисертантки можуть бути використані для удосконалення відповідних законодавчих цивільно-правових конструкцій. Основні положення роботи можуть бути корисними при підготовці підручників і навчальних посібників для студентів юридичних вузів і факультетів, а також при викладанні курсів «Цивільне право. Загальна частина», «Актуальні проблеми загальної частини цивільного права».

Здобувач наукового ступеня Н.Б. Зубачик набула необхідних теоретичних знань і компетентності, оволоділа методологією наукового дослідження, має необхідний практичний досвід застосування законодавчих положень, що стали предметом її дослідження, вдало аналізує проблемні питання та критично їх оцінює, а результати проведеного нею самостійного наукового дослідження мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Представлена Н.Б. Зубачик дисертаційна робота на тему ««Набуття права власності на підставі набувальної давності» є завершеним, самостійним науковим дослідженням в якому отримані нові, науково обґрунтовані результати з виконання наукового завдання, що полягало у науковому обґрунтуванні теоретичних положень, висновків та пропозицій з метою удосконалення чинного законодавства України на основі досягнень цивілістичної науки та аналізу практики застосування цивільно-правових норм у сфері регулювання інституту набувальної давності.

Вищезазначене, дає підстави для висновку, що дисертаційна робота «Набуття права власності на підставі набувальної давності» за змістом відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, та оформлена відповідно до вимог, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40, а її автор – Зубачик Наталія Богданівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 Право.

Офіційний опонент,

**доктор юридичних наук, професор,
в.о. завідувача відділом проблем приватного права
НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України**

Ю.О. Заїка Ю.О. Заїка

Підпис *Заїка Ю.О.* Свідчую
Помічник директора з
організаційно-кадрової роботи
М. М. М. (Свідчить про ф.о.)